

УДК 339.9

З. Р. Семенишина,
аспірантка Інституту світової економіки і
міжнародних відносин НАН України

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА МОДИФІКАЦІЮ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ БРАЗИЛІЇ

У статті розкрито характер та напрями модифікації національної стратегії розвитку Бразилії, яка зазнала значних змін унаслідок посилення глобалізації світового господарства. Значну увагу приділено дослідженню особливостей і результатів економічних реформ, які були впроваджені Бразилією з метою побудови ефективної соціально-економічної системи.

Ключові слова: Бразилія, стратегія соціально-економічного розвитку, економічні реформи, глобалізація.

З. Р. Семенишина
**ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА
МОДИФИКАЦИЮ НАЦИОНАЛЬНОЙ СТРАТЕГИИ
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ
БРАЗИЛИИ**

В статье раскрываются характер и направления модификации национальной стратегии развития Бразилии, которая претерпела значительные изменения вследствие усиления глобализации мирового хозяйства. Значительное внимание уделяется исследованию особенностей и результатов экономических реформ, которые были осуществлены Бразилией с целью построения эффективной социально-экономической системы.

Ключевые слова: Бразилия, стратегия социально-экономического развития, экономические реформы, глобализация.

Z. R. Semenishyna
**INFLUENCE OF GLOBALIZATION ON
MODIFICATION OF BRAZIL NATIONAL
STRATEGY OF SOCIAL AND
ECONOMIC DEVELOPMENT**

This article focuses on the nature and direction of modification of the national strategy of Brazil, which has undergone significant changes due to increasing globalization of world economy. Special attention is paid to analysis of peculiarities and results of economic reforms that were implemented in order to build effective social and economic systems of Brazil.

Key words: Brazil, strategy of social and economic development, economic reforms, globalization.

Постановка проблеми. Активізація глобалізаційних процесів зумовила значні структурні зміни в міжнародному світогосподарському просторі. Поштовхом для посилення глобалізаційних процесів у світі стали реформи країн, що розвиваються, спрямовані на лібералізацію національних економічних систем з метою отримання доступу до міжнародних ринків збуту, світових фінансових потоків та можливості стати повноцінними учасниками міжнародних економічних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження особливостей соціально-економічного розвитку Бразилії здійснено у працях таких науковців, як Е. Аманн, В. Баер, Т. Вінод та ін. Крім того, останнім часом як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями публікується чимало наукових праць, які стосуються проблематики визначення та розуміння взаємозв'язків між глобалізаційними процесами й економічним і соціальним розвитком окремих національних економік.

Мета статті: дослідження особливостей перетворень, які були запроваджені Бразилією в контексті переходу до відкритої ринкової економіки, а також аналіз впливу глобалізації на соціально-економічний розвиток Бразилії.

Основні результати дослідження. Сучасна Бразилія є розвинутою індустріальною країною, яка за основними соціально-економічними показниками знаходиться на рівні передових держав. У 2010 р. Бразилія посіла сьому позицію у світі за обсягом ВВП (\$2090,3 млрд.), займаючи п'яте місце у світі за чисельністю населення (192,2 млн. осіб). За останнє десятиліття обсяг ВВП Бразилії зріс майже у п'ять разів, золотовалютні резерви – у 30 разів, рівень інфляції скоротився у 100 разів, проте водночас зріс майже втричі зовнішній борг країни (14,9% ВВП у 2010 р.), що є стримувальним фактором розвитку бразильської економіки (табл. 1).

Бразилія зробила вражаючий ривок у своєму економічному розвитку. Історія бразильської економіки

до Другої світової війни характеризувалася існуванням шістьох основних циклів, кожний з яких зосереджувався на експорті певного товару: деревини, худоби, цукру, золота, каучуку та кави. На піку кожного циклу Бразилія була світовим лідером у виробництві зазначеного товару.

Спроби диверсифікувати економіку шляхом швидкої індустріалізації зробили Бразилію однією із провідних індустріальних країн Південної Америки, проте інфляція, темпи якої зростали, стала на заваді багатьом економічним досягненням.

Економічне зростання Бразилії зупинилося в 1973 р. через підвищення цін на нафту країнами ОПЕК. Це викликало великий торговий дефіцит, який Бразилія була змушена фінансувати через міжнародні запозичення. Зрештою, на початку 1980-х рр. тягар обслуговування боргу спричинив боргову кризу і, як наслідок, повернення високих темпів інфляції та економічної стагнації, що призвело до так званого втраченого десятиліття [2].

Проте в результаті переорієнтації державної політики на стратегію відкритості для глобальної економіки, зміни стратегії заміщення імпорту на стратегію індустріалізації, яка мала за мету розвиток тих сфер вітчизняної промисловості, у яких країна значно залежала від поставок

Таблиця 1
Основні макроекономічні показники Бразилії в 1991-2010 рр.

Показник	1991	2000	2005	2010
Населення, млн. осіб	150,1	170,7	184,2	192,4
ВВП, млрд. дол. США	445,2	644,7	882,4	2090,3
ВВП на душу населення, дол. США	2960	3775	4791	10 865
Зовнішній борг, млрд. дол. США	123,9	216,9	169,5	310,8
Зовнішній борг/ВВП, %	27,8	33,6	19,2	14,9
Рівень інфляції, %	475,8	8,2	6,3	5,9
Валютні резерви, млрд. дол. США	9,4	33	53,8	288,6

Джерело: Складено автором на основі [1]

іноземних країн, обмежуючи при цьому імпорт, разом із такими заходами, як структурні реформи і реформування ринку в 1990-х рр., економіка Бразилії з другої половини 1990-х рр. стала на шлях економічного зростання.

Відправною точкою історії відновлення економіки Бразилії вважається антиінфляційний «План Реал», що був запроваджений у 1993 р., а також відкриття економіки для імпорту та припливу іноземних інвестицій.

«План Реал» передбачав досягнення вже на початку 1994 р. різкого зниження бюджетного дефіциту з подальшим встановленням контролю над темпами інфляції і динамікою валютного курсу. У липні 1994 р. було введено нову валюту «реал» зі 100-відсотковим покриттям валютними резервами та акціями державних підприємств, які котируються на зовнішньому ринку. До досягнень «Плану Реал» можна віднести: зниження інфляції (у 1992–1994 рр. вона досягла понад 1000% річних, у 1995 р. – 22%, у 1996 р. – 10%), зростання до 1996 р. середньодушового доходу на 40% (щоправда, за одночасного падіння реальних доходів середнього класу через різке зростання цін на послуги) [3].

Слід визнати, що реформи 1990-х рр. попри очевидні досягнення мали і негативні аспекти, а досягнута стабілізація виявилася вельми відносною. Позитивне сальдо торгового балансу змінилося негативним (дефіцит торгового балансу в 1995 р. склав \$3,5 млрд., у 1996 р. – \$5,5 млрд., у 1998 р. – \$6,6 млрд.). «План Реал», незважаючи на його антиінфляційний успіх, продемонстрував несумісність із зовнішньоторговельним балансом. Реал не був сильною валютою в імпортних закупівлях у кінці 1990-х рр., що призвело до підвищення поточного дефіциту платіжного балансу і збільшення зовнішніх запозичень. Високі відсоткові ставки, які мали зберегти валюту всередині країни, породили значні запозичення в суспільному секторі. Негативне сальдо платіжного балансу за поточними операціями досягло \$35,2 млрд. До цих проблем у 1998 р. додався і значний бюджетний дефіцит (до кінця 1998 р. – 8% ВВП) та державний внутрішній борг (\$360 млрд., або 42% ВВП) [4].

Як наслідок, бразильська економіка виявилася беззахисною перед азійською (а згодом і російською) фінансовою кризою 1998 року. Відплив інвестицій склав \$12 млрд., оборот фондового ринку скоротився на \$50 млрд., а золотовалютні резерви – на \$40 млрд. [5].

У січні 1999 р. Бразилія змушена була (під тиском влади штатів) на 25% девальвувати свою валюту, відмовившись від «валютного коридору». Це поліпшило становище країни завдяки збільшенню експорту в інші країни, які проводили схожу політику, але не зважилися на девальвацію і володіли меншими ресурсами. Вагому роль у подоланні кризи відіграла й допомога від МВФ, що надав Бразилії кредити на суму понад \$40 млрд. Ці заходи, а також урегулювання сфери державних фінансів і завчасно проведена реструктуризація банківської системи дозволили уряду швидко подолати наслідки кризи, а головне, не допустити різкого падіння виробництва.

Протягом 1995–2002 рр. уряд доклав зусиль для перетворення переважно державної економіки на переважно ринкову. Конгрес схвалив низку законів, які більшою мірою відкрили економіку для участі приватного сектору, збільшили її привабливість для іноземних інвесторів.

Одночасно почав упроваджуватися курс на відкритість економіки, що означало преференції іноземному капіталу, але при цьому здійснювалося маневрування митними ставками з метою зваженого стимулювання впливу іноземної конкуренції на вітчизняне виробництво. Прийняття рішення про перехід до політики економічної відкритості означало, що національні фірми-виробники були змушені стати більш конкурентоспроможними, а зовнішній ціновий тиск виступав як контроль внутрішнього ціноутворення. Умовою активації такої зовнішньої перевірки вважалось зміцнення національної валюти.

Успіх плану стабілізації був частково пов'язаний із підвищенням валютного курсу в Бразилії: процентні став-

ки збільшилися від 7 до 10%. Цей механізм став відомим як політика боротьби з інфляцією за допомогою «якоря» обмінного курсу. Хоч ця політика й була припинена на початку XXI століття, так само, як і політика «інфляційного таргетування», проте процентні ставки у Бразилії до сьогодні є одними із найвищих у світі.

У 2009 р. у Бразилії було запроваджено систему заходів боротьби зі світовою економічною кризою. У перші місяці кризи уряд країни відпустив реал у «вільне плавання» (від серпня 2008 р. до лютого 2009 р. курс цієї валюти знизився відносно долара на 48%). Введення режиму плаваючого валютного курсу справило позитивний вплив на захист бразильської економіки від кризи. Завдяки зменшенню обсягів і здешевленню сировинних товарів, що експортує країна, а також скороченню ліній зовнішнього кредитування значно знизився курс національної валюти, загальмувався імпорт, зупинилося зростання дефіциту платіжного балансу Бразилії, збільшилися її валютні резерви (до \$245 млрд.) [6].

На відміну від більшості розвинених країн Бразилія в основному забезпечена власною мінеральною сировиною: вона не імпортує, а експортує продовольчі товари, до того ж у великих обсягах. Попри падіння курсу реала відносно долара інфляція на початок 2009 р. оцінювалася приблизно у 6%.

Криза оминула Бразилію незважаючи на те, що основним її торговельним партнером є США. У 2009 р. ВВП Бразилії скоротився на 0,6% (рис. 1), значно знизилася обсяги промислового виробництва, особливо товарів довгострокового вжитку.

Головним джерелом нейтралізації впливу світової фінансової кризи на економіку Бразилії стали прямі державні інвестиції до реального сектору економіки (машинобудування, сільське господарство), підтримка національних банків та відмова від зовнішнього кредитування.

Високий рівень інвестицій – основна причина динамічного розвитку промисловості Бразилії (обсяг промислового виробництва за останні 10 років зріс на 25%). При цьому особливо швидкими темпами розвивалося виробництво споживчих товарів тривалого користування, насамперед автомобілів, а також сільськогосподарське машинобудування, верстатобудування, авіа- і суднобудування, виробництво озброєння.

Аби створити сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій у проведення НДДКР, урядом Бразилії була розроблена та впроваджена у життя система заходів. Нагадаємо, що починаючи з періоду заміщення імпорту, бразильська політика відносно іноземних інвестицій здебільшого фокусувалася на зміцненні виробничих потужностей та модернізації основних фондів. Розвиток технологій не був головною метою цієї політики.

З другої половини 1990-х рр. роль філій іноземних корпорацій у підвищенні технологічної конкурентоспроможності держави була переглянута. Учені та політики зацікавилися науково-дослідною діяльністю підприємств, яка забезпечувала більші обсяги виробництва. У цьому сенсі ТНК розглядалися як важливий ресурс підвищення національної технологічної конкурентоспроможності через

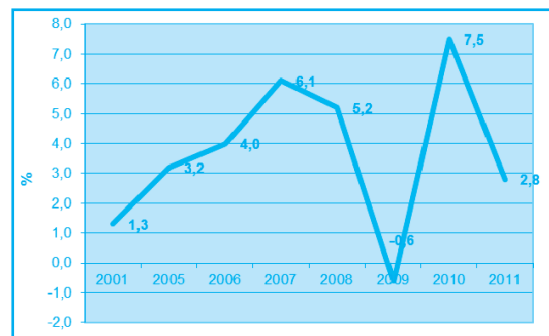

Рис. 1. Динаміка зростання ВВП Бразилії у 2001–2011 рр., %
Джерело: [8]

їх потужний експортний потенціал та широкі можливості проведення НДР. Головним аргументом цієї політики стало припущення, що чим сильніше інтегровані філії зарубіжних корпорацій у процеси глобалізації наукових досліджень і розробок цих корпорацій, тим більшу додану вартість вони можуть створити всередині країни. Цей аргумент було покладено в основу розробки комплексу заходів нової політики у сфері зовнішньої торгівлі, індустріалізації та технологій, що почали здійснюватися в березні 2004 р. Ці заходи зосереджувалися на інноваціях, технологічному розвитку, активізації зовнішньої торгівлі. Головними сферами застосування зазначеної політики стали автомобільна, фармацевтична промисловість і виробництво телекомунікаційного обладнання [7].

У результаті впровадження цього курсу почалося наростання потоку іноземних інвестицій (переважно в автомобілебудування та виробництво товарів широкого вжитку), понад третину яких становили прямі інвестиції. Стрижнем економічної трансформації стала приватизація більшості низькоєфективних державних підприємств (насамперед сталеливарних, енергетичних і компаній телезв'язку). У 1997–2000 рр. Бразилія зайняла перше місце у світі за сумою доходів, отриманих від передачі державної власності у приватні руки (понад \$90 млрд.) [8]. Причому чверть приватизованих компаній опинилася у власників іноземного капіталу.

Проведення такої урядової політики сприяло підвищенню рівня інвестиційної привабливості країни. У 2010 р. у Бразилію було спрямовано 4,3% загальносвітового обсягу капіталу, країна посіла п'яте місце у світі серед країн – найбільших реципієнтів прямих іноземних інвестицій, покращивши свою позицію на 10 сходинок порівняно із 2009 р. (рис. 2 – у дужках указано рейтинги країн у 2009 р.). Аби не допустити підвищення обмінного курсу національної валюти, бразильський уряд запровадив податок на рух капіталу.

Бразилія має експорто орієнтовану економіку, оскільки експорт країни становить 14% ВВП. Успіхи промисловості позначилися на структурі експорту: частка сировини скорочується (сьогодні вона складає менш як 25%), а промислових товарів – зростає (нині вона становить понад 55%, причому машини та обладнання – 12–15%).

У 2004 р. було прийнято Спеціальну експортну програму, яка поставила за мету довести обсяг експорту Бразилії до \$100 млрд. у 2006 р. Це завдання було перевиконано вже у 2005 р. Але рік не лише у кількісному зростанні. Цілеспрямована політика стимулювання експортних поставок сприяла корінним змінам у їх структурі. Бразилія позбулася статусу країни, що продає переважно сировинні товари, оскільки на продукцію високого і середнього ступеня технологічності у 2008 р. припадало 45,7% загального обсягу експорту. Головні експортери бразильської продукції: США – 19,2%, Аргентина – 8,4%, Китай – 5,8%. Основними статтями імпорту Бразилії є машинобудівна та хімічна продукція, електроніка. Імпортерами бразильських товарів переважно є США, Аргентина, Німеччина і Китай [10].

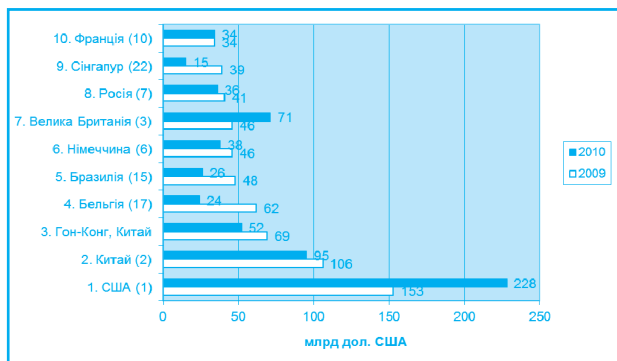

Рис. 2. 10 найбільших країн – реципієнтів прямих іноземних інвестицій у 2009–2010 рр., млрд. дол. США

Джерело: [8]

Протягом останніх років у Бразилії спостерігається позитивне сальдо торговельного балансу, а також зростання обсягів експорту та імпорту. Лише у 2009 р. внаслідок світової економічної кризи вони знизилися приблизно на 20% порівняно із передкризовим роком. У 2011 р. торговельний профіцит Бразилії зріс на 47,8% і склав майже \$30 млрд., що є найвищим показником від 2007 р. із рекордним обсягом експорту та імпорту (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка зовнішньоторговельного балансу Бразилії у 2007–2011 рр., млрд. дол. США

Показник	2007	2008	2009	2010	2011
Експорт	160,7	197,9	158,9	199,7	256
Імпорт	120,6	171,3	134	187,7	226
Сальдо зовнішньоторговельного балансу	+40,1	+26,6	+24,9	+12	+30

Джерело: Складено автором на основі [10]

Проте варто зазначити, що сильна національна валюта Бразилії створює труднощі для промисловості країни щодо досягнення міжнародної конкурентоспроможності. Ця проблема, за даними дослідження, проведеного Бразильським національним Промисловим союзом у 2011 р., постала особливо гостро через зростання конкуренції з боку китайської продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках [11]. Наприкінці 2010 р. з метою підтримки розширення експорту на тлі високого обмінного курсу реала влада оголосила про пакет стимулів. Зокрема були введені податкові пільги підприємствам, які виробляють продукцію на експорт.

Незважаючи на стрімкий економічний розвиток, успіхи Бразилії у соціальній сфері залишаються досить незначними. Якщо на першому етапі реформи уряд країни переконував населення «затягнути паски», то, починаючи з 1996 року, він докладав чималих зусиль для вирішення соціальних проблем. Нині здійснюються державні програми боротьби з бідністю, підтримки індивідуального житлового будівництва, розвитку галузі освіти та охорони здоров'я, соціального забезпечення.

Проте, як і раніше, поглиблюється диференціація доходів: на 10% найбагатшого населення припадає 51% національного доходу, а на 10% найбідніших людей – близько 2%. Особливо відчутним є майнове розшарування в сільському господарстві: 20% орних земель належить 20 латифундистам, тоді як 11 млн. селянських господарств узагалі не мають землі [12].

Серйозною проблемою залишається корупція державного апарату, внаслідок якої державні кошти, що спрямовуються на вирішення соціальних проблем, часто не досягають своїх адресатів.

Висновки. Економічне зростання Бразилії – важлива особливість сучасної глобальної економіки. Національна економічна система цієї країни характеризується відносною ціновою стабільністю, фінансовою відповідальністю і швидкими темпами росту. Відродження бразильської економіки було пов'язане зі зменшенням нерівності доходів і масштабу бідності. Проте успіхи Бразилії в соціальній сфері є доволі відносними. Економіка країни має як сильні, так і слабкі сторони, що потребує продовження курсу дієвих економічних реформ та вдосконалення механізмів формування ефективної стратегії соціально-економічного розвитку.

Література

1. Economic Commission for Latin America and Caribbean (ECLAC) / [Electronic resource]. – Access mode : <http://websie.eclac.cl/infest/ajax/cepal-stat.asp?carpeta=estadisticas&idioma=i/>
2. Amann E. Brazil as an Emerging Economy: a New Economic Miracle [Electronic resource] / E. Amann, W. Baer. – Access mode : http://www.clacs.illinois.edu/lemann/resources/documents/WorkingPaper1_000.pdf
3. Baer W. The Brazilian Economy: Growth and Development / Werner Baer. – Greenwood Publishing Group, 2001. – 498 p.